

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRĀ FAKULTĀTE
Latviešu literatūras un kultūras katedra

LITERATŪRA UN KULTŪRA:
PROCESS, MIJIEDARBĪBA,
PROBLĒMAS

ČETRI PAMATELEMENTI KULTŪRĀ:
UGUNS, ŪDENS, ZEME, GAISS

Zinātnisko rakstu krājums

XIII

~ DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
AKADĒMISKAIS APGĀDS "SAULE" ~

2011

Burima Maija, sastādītāja, zinātniskās kolēģijas vadītāja. *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas. Četri pamatelementi kultūrā: uguns, ūdens, zeme, gaiss. Zinātnisko rakstu krājums. XIII.* Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2011. 144 lpp.

Krājuma zinātniskā kolēģija:

Maija Burima

Dr. philol., DU Humanitārās fakultātes profesore (Latvija)

Rimantas Balsys

Dr. hum., Klaipēdas Universitātes profesors (Lietuva)

Māra Grudule

Dr. philol., Latvijas Universitātes profesore (Latvija)

Teuvo Laitila

Dr. Ph., Austrumsomijas Universitātes asociētais profesors (Somija)

Valentīna Liepa

Dr. paed., DU Humanitārās fakultātes asociētā profesore (Latvija)

Anneli Mihkelev

Dr. phil., Underes un Tuglasa literatūras centrs, Igaunijas Zinātņu akadēmija (Igaunija)

Irma Ratiani

Dr. philol., Šota Rustaveli Gruzijas literatūras institūta direktore,
I. Javakhišvili Tbilisi Valsts universitātes profesore (Gruzija)

Juris Rozītis

Dr. phil., Stokholmas Universitāte (Zviedrija)

Dagrun Skjelbred

Dr. philos., Vestfoldas universitātes koledžas profesore (Norvēģija)

Zinātniskā redaktore: **Maija Burima**

Anġļu teksta redaktore: **Sandra Meškova**

Tehniskā redaktore un korektore: **Jana Butāne**

Maketētājas: **Marina Stočka, Vita Štotaka**

Daugavpils Universitātes Latviešu literatūras un kultūras katedras zinātnisko rakstu krājums *Četri pamatelementi kultūrā: uguns, ūdens, zeme, gaiss* iznāk katedras izdevuma *Literatūra un kultūra: process, mijiedarbība, problēmas* trīspadsmitajā grāmatā. Tas tapis uz 2009. gada maijā katedras rīkotajā konferencē nolasīto referātu pamata. Konferences tematiku noteica nepieciešamība izvērtēt universālu konceptu izmantojumu latviešu un cittautu kultūrtekstos un literatūrā.

Krājumā prezentētie raksti vedina secināt, ka zeme, ūdens, uguns un gaiss reti kļūst par kultūrtekstu centrālo fokusu. Šo konceptu pastāvīgums un nemainīgums nevedina atvasināt jaunas konotācijas. 20.–21. gadsimta kultūrā biežāk aktualizētas laikmetīgas reālijas, fiksētas izmaiņas to saturā. Četras universālās stihijas biežāk ir notikumu atskaites punkts, refleksiju impulss vai likumsakarīgs un pašsaprotams fons, uz kura izvēršas sižeti.

Krājumā dominē literatūras procesiem veltīti pētījumi, bet dažās publikācijās aktualizēta arī kultūrvēstures un filozofijas problemātika.

Vairākos krājuma rakstos skatīta četru stihiju klātbūtnē pasaules ritos un nozīme cilvēku eksistencē. Maksims Šadurskis stihijas un to mijiedarbes substrātu – pasauli – attiecina uz literatūras teorijas lauku un reflektē par literārajām utopijām pasaules ainā, bet Sandra Meškova četru elementu koeksistenci uzrāda angļu rakstnieces Džoannas Harisas romānā *Šokolāde*. Pienesums latviešu literatūras vēsturei ir Lindas Kusiņas sniegtais četru stihiju klātbūtnes izvērtējums A. Upīša romāna *Sieviete dabas telpā*, bet mūsdienu literatūras procesu kontekstā nozīmīgs ir Ineses Suhanes raksts par Mairas Asares un Sergeja Moreino bilingvālo dzejas krājumu *Hanzas aukstā liesma*.

Daži pētnieki fokusējušies uz vienu no stihijām un analizējuši tās atveidi kultūrā vai literārajā darbā kā specifisku laikmeta izpausmi. Visvairāk uzmanības veltīts konceptam *zeme*. Stefana Barna rakstā *zeme* aplūkota mentālās ģeogrāfijas un identitātes kontekstā. Vairāki pētnieki pievērsušies zemes tēla nozīmju raksturojumam latviešu un cittautu kultūr-

kontekstos: Mārīte Opincāne analizē sauszemes tēlojuma specifiku britu rakstnieka Džozefa Konrada prozā, Maija Burima pievēršas zemes tēlam norvēģu rakstnieka Knuta Hamsuna romānā *Zemes svētība* un tā pašidentificēšanās nozīmei latviešu kultūrā. Zemes tēls aktualizēts arī latviešu literatūrā – Inese Valtere zemes tēla semantiku Augusta Saulieša prozā uzlūko caur opozīcijas *daba – civilizācija* prizmu. Uguns stihija iniciējusi Baibas Kalnas rakstu par uguns simboliku ideoloģiskajos un kultūras notikumos 20. gadsimta 30. gadu Latvijas kultūrtelpā. Gaisa stihijas kontekstā uzlūkojams Tatjanas Lavreckas raksts par kustības – statikas pretstatījumu A. Čaka prozā. Arī ūdens stihijai krājumā iezīmēti latviešu un cittautu konteksti: Alīnas Romanovskas publikācija aktualizē ūdens stihiju latviešu rakstnieču – R. Ezeras un I. Ābeles – prozā, bet Aija Jakovele analizē jūras tēlu dāņu rakstnieces Karenas Bliksenas stāstā.

Vēl viens rakstu impulss – refleksija par stihijas nozīmes atvasinājumu, piemēram, Baibas Felces raksts par sarunu gaisa filozofiju. Tipoloģiski uz četrus stihiju koeksistenci pasaulē reducējams Aināra Felča pētījums par kvintesences meklējumiem filozofijā.

Krājuma veidotāji piedāvā lasītājiem šo izdevumu, cerot uz neklātienes dialogu un vēlot atrast uzrunājošas zinātniskas atziņas un rosinošus skatupunktus.

Maija Burima

Daugavpils University Latvian Literature and Culture Department research article collection *Four Elements in Culture: Fire, Water, Earth, Air* is issued in volume 13 of the edition of research papers *Literature and Culture: Process, Interaction, Problems* prepared by the department. It is based on the papers delivered at the research conference organized by the department in May 2009. The topic of the conference as reflected in the title of the present collection was conditioned by the necessity to regard the use of universal concepts in Latvian and foreign culture texts and fiction.

The articles of the collection suggest that earth, water, fire, and air seldom become the central focus of culture texts. The constant and unchanged presence of these concepts does not lead to the formation of new connotations. The culture of the twentieth and twenty-first centuries has been more focused on contemporary realities registering changes in their content. Four universal elements are rather a point of reference of events, impulse for reflection, or a regular and indisputable background for the development of plots.

The collection is dominated by studies of literary processes, while in some papers the issues of culture history and philosophy are regarded as well.

Several articles of the collection consider the presence of the four elements in the world rites and their significance in human life. Maxim Shadurski relates the elements and their interaction substrate – the world – to the field of literary theory and reflects on literary utopias in the world picture, while Sandra Meškova follows up the coexistence of the four elements in Joanne Harris' novel *Chocolat*. Linda Kusiņa's article on the presence of the four elements in the nature space of Latvian writer A. Upītis' novel *Sieviete* is an important contribution to the history of Latvian literature, but Inese Suhane's paper on the bilingual poetry collection *Hanzas aukstā liesma* by Maira Asare and Sergejs Moreino is significant in the context of contemporary literature processes.

Some authors focus on one of the elements analyzing its depiction in culture or fiction as a specific manifestation of the epoch. In this respect, the concept of *earth* has received the greatest attention. Stephen Barnes' article regards the earth in the context of mental geography and identity. Several authors have produced characteristics of the meanings of the image of earth in Latvian and foreign culture contexts. Māriete Opincāne analyzes the depiction of dry land in British writer Joseph Conrad's prose, Maija Burima regards the image of earth in Norwegian author Knut Hamsun's novel *Growth of the Soil* and the meaning of its self-identification in Latvian culture rites. The image of earth has been considered also in Latvian literature. Inese Valtere analyzes the semantics of earth in A. Saulietis' prose through the opposition of nature and civilization. The element of fire has initiated Baiba Kalna's study on the symbolism of fire in the ideological and culture rites of the 1930s in Latvian culture space. The element of air emerges in Tatjana Lavrecka's article on the opposition of motion and being static in A. Čaks' prose. Water is also regarded in the contexts of Latvian and foreign literature. Alīna Romanovska investigates water element in the prose of Latvian writers R. Ezera and I. Ābele prose, while Aija Jakovele analyzes the image of sea in Danish writer Karen Blixen's short story.

Another impulse appears in reflections on the derivations of the meaning of elements, e.g. Baiba Felce's article on the philosophy of air talks. Ainars Felcis in his study of the search for quintessence in philosophy refers to the coexistence of the four elements in the world.

The editors of the collection offer this edition to readers with hope for indirect dialogue and wish to find new inspiring research ideas and stimulating viewpoints.

Maija Burima

SATURS / CONTENTS

Stephen D. Barnes. The Terrain of the Imagination: Earth, Regional Literature, and the Burden of Self-Definition	9
Iztēles apvidus: zeme, reģionālā literatūra un pašdefinēšanas nasta	
Максим Шадурский. Морфология художественной модели мира в литературной утопии	18
Literatūras utopiju pasaules mākslas modeļa morfoloģija	
A Morphology of the Fictional Model of the World in Literary Utopias	
Māriete Opincāne. Sauszeme Džozefa Konrada jūras prozā	30
Land in the Sea Prose by Joseph Conrad	
Inese Valtere. Zeme – daba – civilizācija	37
Earth – Nature – Civilization	
Linda Kusiņa. Dabas elementi kā izteiksmes līdzeklis	
A. Upīša romānā <i>Sieviete</i>	48
Natural Elements as Means of Expression in A. Upīts' Novel <i>Woman</i>	
Maija Burima. Zemes semantika Knuta Hamsuna romānā	
<i>Zemes svētība</i> un tā rezonanse Latvijā	54
The Semantic of Land in Knut Hamsun's Novel <i>Growth of the Soil</i> and Its Resonance in Latvia	
Baiba Kalna. Uguns simbolika un tās projekcija totalitārās sabiedrības un mākslas rituālu uzbūvē (1930–1940)	76
The Symbolism of Fire and its Projection in the Formation of Rituals of Totalitarian Society and Art (the 1930s–1940s)	
Tatjana Lavrecka. Kustība – statika A. Čaka prozā	83
Motion – Statics in A. Čaks' Prose	

Alina Romanovska. Ūdens semantika R. Ezeras romānā <i>Aka</i> un I. Ābeles stāstu krājumā <i>Akas māja</i>	90
Semantics of Water in R. Ezera's Novel <i>Aka</i> and I. Ābele's Collection of Stories <i>Akas māja</i>	
Sandra Meškova. Elementu rotaļas Džoannas Harisas romānā <i>Šokolāde</i>	101
Playing with Elements in Joanne Harris' Novel <i>Chocolat</i>	
Aija Jakovele. Jūras tēls dāņu rakstnieces K. Bliksenas stāstā <i>Grēku plūdi pār Norderneju</i>	110
The Image of Sea in Danish Writer Karen Blixen's Story <i>The Deluge at Norderney</i>	
Inese Suhane. Stihijas Mairas Asares un Sergeja Moreino dzejas krājumā <i>Hanzas aukstā liesma</i>	116
Elements in the Poetry Collection <i>Hanzas aukstā liesma</i> by Maira Asare and Sergey Moreino	
Baiba Felce. Sarunu gaisa filozofija	125
The Philosophy of Conversational Air	
Ainars Felcis. Kvintesences meklējumi filozofijā	133
Quest for Quintessence in Philosophy	